

Brachyderes lusitanicus, een opvallende snuitkever nieuw voor de Nederlandse en Belgische fauna (Coleoptera: Curculionidae)

HOMMO T. EDZES & ROY M.J.C. KLEUKERS

EDZES, H.T. & R.M.J.C. KLEUKERS, 1994. *BRACHYDERES LUSITANICUS*, A CONSPICUOUS WEEVIL NEW TO THE FAUNA OF THE NETHERLANDS AND BELGIUM (COLEOPTERA: CURCULIONIDAE). – *ENT. BER., AMST.* 54 (11): 212-215.

Abstract: *Brachyderes (Sulciurus) lusitanicus* is reported for the first time from The Netherlands (Helden, province of Limburg) and Belgium (Postel, province of Antwerpen). These locations are far to the north of the established range of occurrence of *B. lusitanicus*: southwestern France and the Iberian Peninsula. In Helden the species was abundant in a plantation of young trees of *Pinus sylvestris*.

H.T. Edzes, Kaaplandstraat 27, 6543 PB Nijmegen.

R.M.J.C. Kleukers, Boksdooimstraat 67, 6543 SC Nijmegen.

Inleiding

De tweede auteur verzamelde op 27 augustus 1992 een paar opvallende snuitkevers bij het afkloppen van eiken in de Heldense Bossen nabij Helden (provincie Limburg; Amersfoort-coördinaten 199.369; UTM code KB9288, KB9289). In mei 1993 kregen Jeanne Kuijper-Nannenga en de eerste auteur een exemplaar ter determinatie aangeboden. Het bleek om een nieuwe soort voor de Nederlandse fauna te gaan, namelijk *Brachyderes lusitanicus* (Fabricius) (fig. 1). De auteurs bezochten het bosgebied opnieuw op 11 juni en 2 juli 1993 en op 12 april 1994. De soort kon telkens in aantal verzameld worden en was vooral op 2 juli 1993 in groot aantal (meer dan honderd waargenomen exemplaren) aanwezig. De kevers werden hoofdzakelijk aangetroffen op jonge exemplaren van de grove den (*Pinus sylvestris* L.) maar konden ook van tussen de dennen staande berken (*Betula* sp.) en eiken (*Quercus* sp.) worden geklopt.

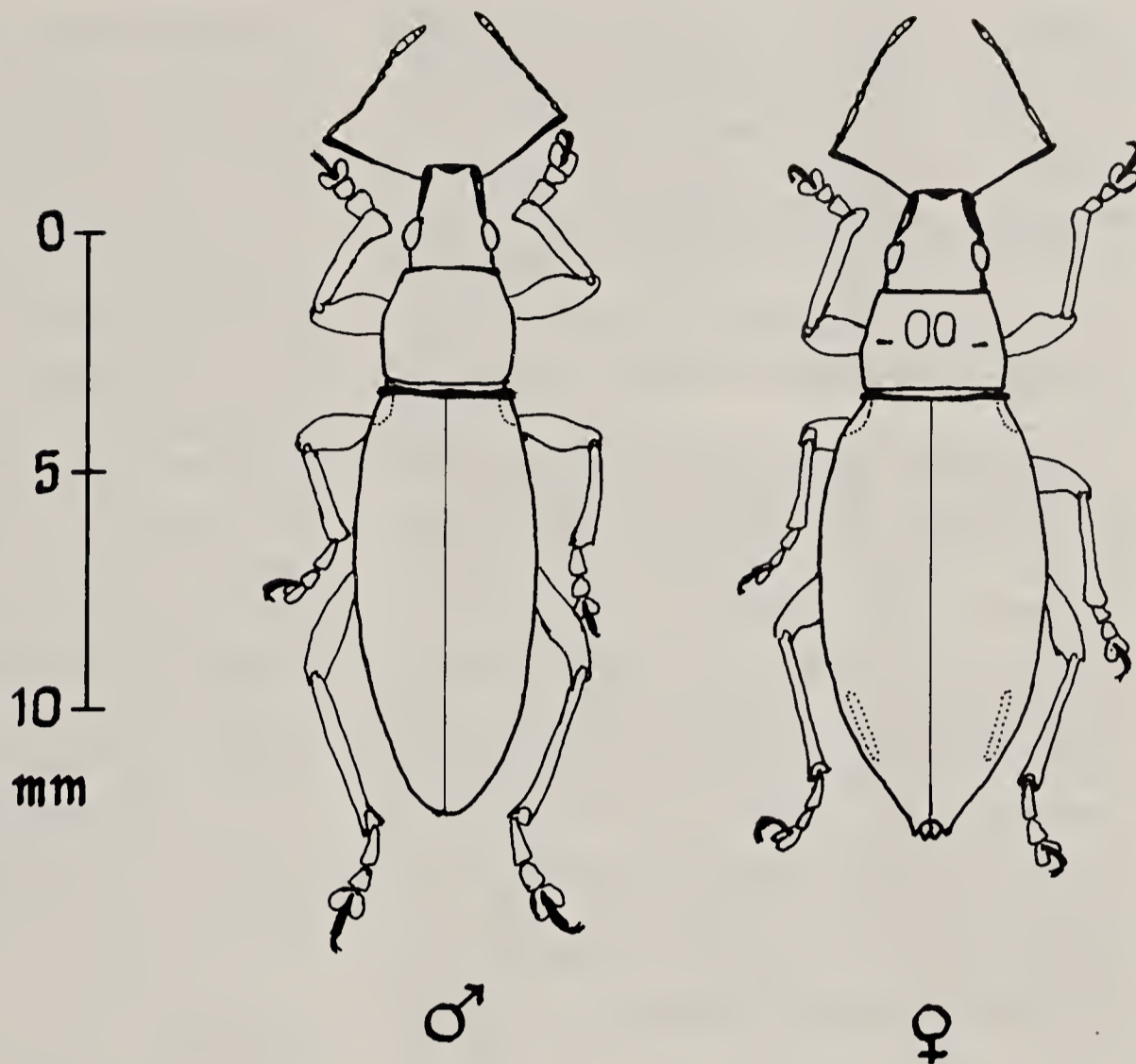
Brachyderes lusitanicus was tot nu toe niet bekend uit Nederland of het aangrenzende gebied (Heijerman, 1993; L.G. Moraal, persoonlijke mededeling) noch uit Midden-Europa (Lucht, 1987). Navraag bij andere coleoptero-

logen bracht echter een niet eerder gemelde vondst aan het licht uit Postel (België, provincie Antwerpen; Lambert-coördinaten 20(8). 22(0); UTM code FS58), dicht bij de Nederlandse grens, waar op 19 mei 1985 twee exemplaren van *B. lusitanicus* werden verzameld door Chr.J.M. Berger. Nederlandse exemplaren van *B. lusitanicus* zijn gedeponneerd in de collecties van het Nationaal Natuurhistorisch Museum (Leiden), het Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Amsterdam), de vakgroep Entomologie, Landbouw Universiteit (Wageningen), het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO, Wageningen), de Plantenziektenkundige Dienst (Wageningen), en in verschillende privé collecties.

Diagnose

Brachyderes lusitanicus wordt niet vermeld in het gebruikelijke determinatiewerk voor de Middeneuropese fauna (Smreczyński, 1981), maar wel in dat voor de Franse fauna (Hoffman, 1950). Tot het genus *Brachyderes* Schönherr worden volgens de huidige inzichten 17 taxa gerekend (De Viedma, 1966), die te determineren zijn met de publikaties van Flach (1907), Hoffmann (1963) en De Viedma (1966). In de Benelux en in Midden-Europa

Fig. 1. *Brachyderes lusitanicus*, habitus



was tot nu toe alleen *Brachyderes incanus* (Linnaeus) aangetroffen. De twee Nederlandse soorten zijn als volgt te onderscheiden:

- Basis van de dekschilden ongerand. Dek-schilden effen grijsachtig bruin beschubd en behaard. Schubjes langwerpig toegespitst. 6-10 mm.
..... *Brachyderes incanus*
- Basis van de dekschilden met een opstaand randje (fig. 1). Dek-schilden spaarzaam behaard, met een metaalachtig beschubde zijband op de buitenste tussenruimtes van de dekschilden en een wit beschubde schou-dervlek. Schubjes rondovaal. 10-15 mm
..... *Brachyderes lusitanicus*

Evenals andere *Brachyderes*-soorten vertoont *B. lusitanicus* een opvallend sexueel dimorfisme. In het veld valt al op dat de mannetjes veel slanker zijn dan de vrouwtjes (fig. 1). Bij de vrouwtjes is het dekschild in het midden ingeknepen en het anaalsegment in de lengte gegroefd (subgenus *Sulciurus* Flach), achterop de dekschilden is een tweede schubvlek aanwezig in de zesde tussenruimte, en de dek-

schilden zijn aan weerszijden voorzien van een bultje voor het uiteinde van de puntig uitgetrokken naad. De groef op het anaalsegment en de dekschildbultjes zijn niet bij alle Nederlandse exemplaren even sterk ontwikkeld en zijn soms zelfs zo goed als afwezig. Bij de mannetjes zijn de eerste twee sternieten en het anaalsegment breed ingedrukt. De Nederlandse exemplaren komen overeen met de beschrijving van de nominaatvorm (Flach, 1907; Hoffmann, 1963). Evenals *B. incanus* is *B. lusitanicus* ongevleugeld en zijn de dekschilden op de naad vergroeid. *Brachyderes lusitanicus* is de enige soort van het subgenus *Sulciurus*, terwijl *B. incanus* tot het subgenus *Brachyderes* s.str. wordt gerekend (De Viedma, 1966).

Verspreiding en biologie

Het areaal van bijna alle *Brachyderes*-soorten is beperkt tot het Iberisch Schiereiland, Noordwest-Afrika of de Canarische Eilanden (Flach, 1907; Hoffmann, 1963; De Viedma, 1966). Alleen *B. incanus* is in Europa wijd

verspreid. Het tot nu toe bekende verspreidingsgebied van *B. lusitanicus* beslaat Portugal, Spanje en zuidwestelijk Frankrijk, waarbij de noordgrens ongeveer loopt van Bretagne tot Lyon (Hoffmann, 1950; De Viedma, 1966; Tempère & Péricart, 1989). De vondsten in de Benelux vormen dus een belangrijke noordwaartse uitbreiding van het areaal.

De biologie van *B. lusitanicus* is bestudeerd door Xambeu (1892, 1900, 1901) in de bergen bij Ria (Frankrijk, Département Pyrénées-Orientales, 1000 m). Ook de pre-imaginale stadia zijn door Xambeu (1892, 1900, 1901) uitgebreid beschreven. De levenscyclus verloopt volgens Xambeu als volgt. In de voorzomer, na de paring, is het ovarium van het vrouwtje gevuld met een honderdtal eitjes (lengte 0,6 mm, diameter 0,2 mm, lichtgeel). Ze worden in groepjes van een tiental tegelijk afgezet onder stenen of in de grond in de buurt van dennen en komen na ruim tien dagen uit. De larve leeft



Fig. 2. Vrouwelijk exemplaar van *Brachyderes lusitanicus* op naalden van grove den (foto: R. Krekels).

ondergronds aan dennewortels. De winter wordt doorgebracht in de grond, waarna in het voorjaar verder wordt gevreten. Omstreeks juni is de larve volgroeid, ongeveer 12 mm lang, en volgt de verpopping in een gladwandige aardcocon. De pop meet ongeveer 9 bij 3 mm en het popstadium duurt ongeveer een maand. Na het uitkomen 'schrijdt' het imago naar de dichtstbijzijnde boom om te paren. Volgens Xambeu sterven de mannetjes hierna, terwijl de vrouwtjes de eieren gaan afzetten en het imago tot in de winter is aan te treffen. *Brachyderes lusitanicus* moet volgens Xambeu gerekend worden tot de voor de bosbouw schadelijke insecten. Volgens Hoffmann (1950) komt *B. lusitanicus* in Frankrijk vooral voor op zeeden (*Pinus pinaster* Solland) en vreten de volwassen kevers zowel aan denneaalden als aan bladeren van loofbomen.

Discussie

De vondsten van *B. lusitanicus* in de Benelux zijn verrassend omdat het een niet-vliegende soort betreft met een Zuidwesteuropese verspreiding. Dit doet vermoeden dat de soort op de een of andere manier in Nederland en België is geïntroduceerd. Mogelijk is de soort met plantmateriaal getransporteerd, zoals door Palm (1976) wordt verondersteld ter verklaring van het voorkomen op het Canarische eiland Fuerteventura. Het lijkt onwaarschijnlijk dat *B. lusitanicus* reeds lange tijd in de Benelux voorkomt; vanwege zijn opvallende grootte zal de soort, ook door bosbeheerders, niet jarenlang over het hoofd zijn gezien. De aanwezigheid van een grote populatie in Helden geeft aan dat de soort zich in geëigende terreinen in Nederland kan handhaven.

Het bosgebied in Helden waar *B. lusitanicus* is aangetroffen is een voormalig stuifzandgebied dat hoofdzakelijk beplant is met grove den. De imago's vreten aan de denneaalden (fig. 2). Een gedeelte van de begin juli 1993 gevonden exemplaren had nog weke dekschilten wat er op duidt dat deze behoorden tot de nieuwe generatie. Ook werd op die dag een aantal paartjes in copula waargenomen. Dit is in overeenstemming met de door Xambeu be-

schreven cyclus. De vondst van mannetjes in het vroege voorjaar, april 1994, is dit echter niet. De vangstdata duiden er op dat het volwassen insekt praktisch het hele jaar te vinden is. Het tot nu toe verkregen beeld van de levenswijze lijkt erg op dat van *B. incanus* (De Fluiter & Blijdorp, 1935). Het is mogelijk dat de nieuwe generatie van *B. lusitanicus* wat eerder (juni/juli) verschijnt dan die van *B. incanus* (augustus), maar het vroege uitkomen van de nieuwe generatie in 1993 kan ook het gevolg zijn geweest van de warme lente in dat jaar. Op grond van de verspreiding lijkt het aannemelijk dat *B. lusitanicus* (nog) hogere warmte-eisen aan zijn omgeving stelt dan *B. incanus*. In Helden werden de imago's vooral aangetroffen op jonge dennen met weinig ondergroei. In oudere percelen met een dichtere begroeiing werden relatief weinig exemplaren aangetroffen, terwijl in een nabijgelegen vergelijkbaar bosperceel met een veel vochtigere bodem geen enkel exemplaar werd aangetroffen. Of *B. lusitanicus* in Nederland een vergelijkbare schade kan gaan aanrichten in de dennenbosbouw als *B. incanus* zal in de toekomst blijken.

Dankwoord

De auteurs bedanken J. Kuijper-Nannenga (Arnhem) voor haar enthousiaste determinatie. A.P.J.A. Teunissen (Vlijmen) deed navraag naar het voorkomen in België en informeerde ons over de exemplaren in de collectie van Chr.J.M. Berger (Hamont-Achel). R. Krekels (Nijmegen) verzorgde de foto. L.G. Moraal (Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen), medewerkers van de gemeente Helden en van het bosbeheer in Limburg verschaften nuttige inlichtingen.

Literatuur

FLACH, K., 1907. Übersicht der mir bekannten Brachyderes (Schh.)-Arten. – *Wien. Ent. Ztg.* 26: 41-50.

FLUITER, H.J. DE, & P.A. BLIJDORP, 1935. De grauwe dennensnuitkever *Brachyderes incanus* L. – *Meded. LandbHoogesch. Wageningen* 39 (4): 1-72+viii.

HEIJERMAN, TH., 1993. Naamlijst van de snuitkevers van Nederland en het omliggende gebied (Curculionoidea: Curculionidae, Apionidae, Attelabidae, Urodontidae, Anthribidae en Nemonychidae). – *Ned. Faun. Meded.* 5: 19-46.

HOFFMANN, A., 1950. Coléoptères Curculionides (Première Partie). Genre *Brachyderes* Schönherr, 1836. – *Faune Fr.* 52: 321-324.

HOFFMANN, A., 1963. Révision des *Brachyderes* paléarctiques et description d'un *Strophosomus* nouveau du Portugal (Col. Curculionidae). – *Revue fr. Ent.* 30: 276-287.

LUCHT, W.H., 1987. *Die Käfer Mitteleuropas, Katalog*: 1-342. Goecke & Evers, Krefeld.

PALM, T., 1976. Zur Kenntnis der Käferfauna der Kanarischen Inseln 20. Die Gattung *Brachyderes* Schönherr (Coleoptera: Curculionidae). – *Ent. scand.* 7: 309-311.

SMRECZYŃSKI, S., 1981. Unterfamilie: Brachyderinae. In: *Die Käfer Mitteleuropas* 10 (H. Freude, K.W. Harde & G.A. Lohse, eds): 240-273. Goecke & Evers, Krefeld.

TEMPÈRE, G. & J. PÉRICART, 1989. Coléoptères Curculionidae (Quatrième Partie). Genre *Brachyderes*. – *Faune Fr.* 74: 64.

VIEDMA, M.G. DE, 1966. Revisión del género *Brachyderes* Schönherr, con especial referencia al estudio de su edeago y a su distribución geográfica dentro de la Península Ibérica (Col. Curculionidae). – *Eos* 42: 575-596.

XAMBEU, (V.), 1892. *Brachyderes lusitanicus*, Fab. *Moeurs et métamorphoses d'insectes. 2e Mémoire, Coléoptères*: 70-73. L. Jacquet, Lyon. Supplement bij *Échange* 9 (1893).

XAMBEU, (V.), 1900. *Moeurs et métamorphoses du Brachyderes lusitanicus* Fab., Coléoptère de la famille des Rhyncophores. – *Naturaliste* 22: 8.

XAMBEU, (V.), 1901. *Moeurs et métamorphoses des insectes. 9e Mémoire, troisième partie. Brachyderes lusitanicus* Fab. – *Revue Ent. (Caen)* 20: 32-33.

Geaccepteerd 12.v.1994.